

KAROLINER

KAROLINER

KAROLINER

Karoliner, av Carolus, den latiniserade formen av namnet Karl, var soldaterna inom den svenska armén som tjänade under kungarna Karl XI och Karl XII under Sveriges tid som stormakt. I regel var de klädda i blå rockar med gult foder, uppvikta nedtill.

Den karolinska krigsmakten skapades efter Karl XI:s beslut om att reformera den svenska armén och flottan genom införandet av det yngre indelningsverket under 1682. Vid slutet av 1690-talet kunde det svenska riket mönstra en slagkraftig armé vars storlek (drygt 76 000 man) var dubbelt så stor i förhållande till folkmängden som något annat europeiskt land. Karolinernas stridstaktik stod i skarp kontrast mot det kontinentala Europas mönster, eftersom den var mycket offensiv och som oftast ledde till hårda närstrider med blankvapen såsom pikar, värjor och bajonetter. Genom denna taktik, i kombination med sträng disciplin och hög moral, kunde Karl XII leda den karolinska armén till flera segrar under stora nordiska krigets inledande skede. Dessa framgångar bidrog till att armén under sin tid betraktades som en av Europas bästa.

Till följd av stora militära nederlag under den senare delen av kriget, kunde Sverige inte behålla sin stormaktställning i norra Europa. Efter Karl XII:s död år 1718 och fredsslutet år 1721, då blev armén reducerad till en fredsstyrka på 45 000 man och blev därmed betydligt mindre än grannstaternas.

KAROLINER

Det karolinska enväldet i Sverige genomdrevs på riksdagar under 1600-talet, av framför allt kung Karl XI, baserat på teorin om kungadömet av Guds nåde, och det kom att vara till Karl XII:s död 1718.

Detta envælde avspeglade utländska tendenser. Kongeloven stiftades 1665 i Danmark, och ledde till att all makt, både lagstiftande och verkställande, samlades hos kungen. Under närmare 200 år sammanträdde inte Danmarks riksdag.

Det svenska enväldet befästes vid 1680 års riksdag. Där begärde Karl XI att få veta ständernas mening om huruvida 1634 års regeringsform behövde följas, "sedan Hans Maj:t var själv en fullmyndig konung", och om han var skyldig att regera med "råds råde". Några dagar därefter hade ständerna sitt svar färdigt. Det hade formen av ett skriftligt betänkande angående konungens förhållande till regeringsformen och riksrådet.

På Karls första fråga svarade ständerna att kungen inte kunde anses vara bunden av regeringsformen med dess additament utan borde ha frihet att, som det hette, "efter eget nådigt godtycke densamma således förändra, som Eders kungl. Maj:t det själv behagandes varder och det kan lända till dess rikes och samtliga undersåtars bästa, så att Eders kungl. Maj:t till ingen regeringsform förbunden är utan allena till Sveriges lag och laga stadgar.

Poltava

KAROLINER

Enväldet avskaffades efter Karl XII:s död, i och med antagandet av den nya regeringsformen under riksdagen 1719. Den nya regeringsformen, som markerade början på frihetstiden, förflyttade maktens tyngdpunkt från kungen till riksdagen. Ständerna skulle sammanträda vart tredje år och fick ensam makt att stifta lag och bevilja skatter. Utan deras samtycke fick kungen inte heller starta krig, och inte heller under pågående riksdag sluta fred, stillestånd eller förbund. I sin konungaförsäkran fick drottning Ulrika Eleonora också förbinda sig att "alltid instämma med riksens maktägande ständer", vilka där förbehöll sig inte bara lagstiftning och beskattning utan i allmänhet en obegränsad makt att avgöra alla andra viktiga ärenden. Mellan riksdagarna hade ständerna rådsherrarna som sina ställföreträdare. Dessa utnämndes visserligen av kungen, men han var vid sitt val begränsad till ständernas förslag, vilket upptog endast två personer fler än de rådsplatser som skulle besättas. Rådsherrarna blev också ansvariga inför ständerna för sina rådslag. Och för att konungen inte skulle kunna slå dövrat till för rådets föreställningar stadgades i regeringsformen: "Konungen äger styra rike sino med, och således icke utan, än mindre emot riksens råds råde." Alla viktiga ärenden avgjordes i rådet genom omröstning. Därvid hade varje rådsherre en röst och kungen två. Om antalet röster för två olika meningar blev lika ägde kungen dessutom utslagsröst. Men blev röstsiffrorna olika, "så", heter det i regeringsformen, "antager Kungl. Maj:t alltid det rådet, som de flesta av riksens råd förklarar vara nyttigast, såsom efter all förmodan det säkraste och bäst

KAROLINER

**VÄRVARE (1879) AV
GUSTAF CEDERSTRÖM.**

**BESIKTNING AV SOLDATTORP AV
KOMPANICHEFEN, DEN INDELTE
SOLDATEN OCH ROTEBONDEN.
FÄRGLITOGRAFI AV V.L.E.
SPARRE (1866).**

Indelningsverket var ett personalfinansieringssystem inom svenska staten och försvaret grundat på naturahushållning. Innan det svenska samhället hade frångått naturahushållning bestod kronans inkomster i första hand av råvaru- och livsmedelsprodukter, vilka inte på enkelt sätt kunde omsättas i kontanter.

KAROLINER

Båtsman eller kronobåtsman var en militär som i det svenska indelningsverket tilldelades örlogsflottan för tjänstgöring ombord, och som för sitt uppehälle tilldelades ett båtsmanstorp.

I Blekinge och Södra Möre härad i Småland fanns enbart indelta båtsmän och dessa var indelade i rusthåll. I stort sett höll varje gård en båtsman. I kusttrakterna i övriga riket fanns kompanier med roterade båtsmän. Två eller flera gårdar gick samman och bildade en rote. I dessa socknar fanns även indelta soldater av olika slag. Det fanns ersättare för rotebåtsmän, så kallade fördubblingsbåtsmän.

Rusthållet eller roten betalade årlig lön, kläder och stod för ett båtsmanstorp med tillhörande odlingsbar mark. Ibland ingick vissa förmåner, som utsäde eller annat.

I slutet av 1690-talet var indelningsverket infört i nästan alla de landskap i vilket det skulle vara bas för rekryteringen. Det bestod då av 25 000 fotsoldater, 11 000 ryttare och 6 000 båtsmän. Detta var dock inte hela den svenska hären: förutom Livgardet och flera kavalleriförband var de soldater som låg förlagda i fästningar och städer fortfarande värvade. Totalt kunde Sverige mobilisera 76 000 man, dubbelt så många i förhållande till folkmängden som något annat europeiskt land.

Under stora nordiska kriget tillkom dessutom de så kallade 3-männingsrotarna, där 3 rotar tillsammans satte upp en knekt, och efter samma grunder 4-männings och 5-männingsrotar

KAROLINER

Genom skapandet av indelningsverket fick Sverige inte bara en stående armé som snabbt kunde mobiliseras, man fick även en armé som, till skillnad från de som baserades på legosoldater, vilka ofta var mindre nogräknade individer, bestod av hederligt folk. Under stora nordiska kriget skulle systemets styrkor och svagheter visa sig: å ena sidan fungerade systemet ypperligt under krigets inledande skede, och de invaderande styrkorna kunde besegras inom lite mer än ett år. Å andra sidan visade sig svagheter när kriget togs utanför Sveriges gränser. Sveriges befolkning räckte inte till för att försvara det välde som tidigare byggts upp, och även om man kunde hantera en motståndare i taget fanns det helt enkelt inte manskap nog att motstå angrepp på alla fronter. I slaget vid Poltava förlorades en armé på ungefär 20 000 man, både i form av stupade och som krigsfångar.

KAROLINER

Schweden.

Artillerist. Grenadier. Dragoner.

Schwedische Truppen unter Karl XII.

Um 1700.

Eine Darstellung von Typen aus der Ruhmeszeit des Schwedischen Heeres unter Karl XII. darf in unsern Blättern nicht fehlen.
Der Grenadier trägt eine Grenadiermütze mit Benteil. Auf dem Schilde ist in der unteren Abtheilung über einer Waffentrophäe eine flammende Granate angebracht, im oberen Felde halten zwei Löwen den gekrönten Königlichen Sanktionsring. Derselbe besteht aus zwei ineinander geschobenen C und der Zahl XII. In derselben Form ist diese Chiffre auch auf der Pulverflasche des Artilleristen angebracht. Die Montur des Grenadiers zeigt eine Farbezusammenstellung von Blau und Gelb. Diese Farben sind dem Schwedischen Wappen entnommen – drei goldene (gelbe) Kronen in blauem Felde – und können auch in der gegenwärtigen Uniformirung der Schwedischen Armee als die am meisten vertretenen gelten. Die Rabatten des Grenadiers haben auf jeder Seite 12 Knöpfe, die in Gruppen von je 4 gesetzt sind. Die Dragoner- und Artillerie-Uniform hat keine farbigen Abzeichen. Karl XII. hatte den größten Theil seiner Kavallerie zu Dragonern umgeschaffen.

SVENSK ARTILLERIST, GRENADJÄR RESPEKTIVE DRAGON UNDER KARL XII ÅR 1700. FRÅN UNIFORMENKUNDE AV RICHARD KNÖTEL (1857-1914).

MOBILISERING

I slutet av 1690-talet var indelningsverket infört i nästan alla de landskap i det svenska riket i vilket det skulle vara bas för rekryteringen. Karl XI kunde mönstra en vältränad armé bestående av 25 000 indelta fotsoldater och 11 000 ryttare uppsatta av rusthållare. 18 000 fotsoldater och 8 000 ryttare kom från egentliga Sverige, medan i Finland mönstrades 7 000 fotsoldater och 3 000 ryttare. Indelningsverket förstärkte även den svenska flottan med 6 600 matroser från Sverige och 600 från Finland.

Väsentliga delar av armén var värvade. Fotsoldaterna i Livgardet, ryttare i den av adeln uppsatta Adelsfanan och flera andra kavalleriförband samt artillerister i landets flera fästningar var svenska och finska soldater som fick sin lön betald i kontanter eller delvis in natura.

KAROLINER

Stora nordiska kriget var ett krig som pågick mellan 1700 och 1721 i norra, mellersta och östra Europa. Kriget utkämpades mellan Sverige, hertigdömet Holstein-Gottorp och 1710–1713 även Osmanska riket på ena sidan och på andra sidan en koalition bestående av Sachsen-Polen, Danmark-Norge och Ryssland.

Kriget började när alliansen Danmark-Norge, Sachsen-Polen och Ryssland förklarade det svenska stormaktsväldet krig med en trefaldig attack mot Holstein-Gottorp, svenska Livland och svenska Ingermanland. Den svenska armén lyckades under kung Karl XII:s ledning få bort Danmark ur kriget under freden i Traventhal och besegra den ryska armén under slaget vid Narva. I en motoffensiv slogs även de sachsiska och polska styrkorna tillbaka från Litauen och Polen och in till Sachsen. Där avsatte Karl XII kung August den starke som kung i Polen under freden i Altranstädt.

Tsar Peter I av Ryssland hade under tiden återhämtat sig och erövrat mark i Sveriges Östersjöprovinser, där han befäste Rysslands åtkomst till Östersjön genom att grunda staden Sankt Petersburg 1703. Karl XII flyttade sina styrkor från Sachsen till Ryssland för att konfrontera Peter, men hans fälttåg slutade med den svenska huvudarméns förintelse under slaget vid Poltava (i dagens Ukraina). Karl XII tog sin tillflykt till den osmanska staden Bender, där han levde i exil. Han övertygade så småningom den turkiska sultanen att starta krig mot Ryssland, och under rysk-turkiska kriget (1710–1711) besegrade osmanerna den ryska armén. Det fredsavtal som ingicks medförde dock inga större konsekvenser för Ryssland.

KAROLINER

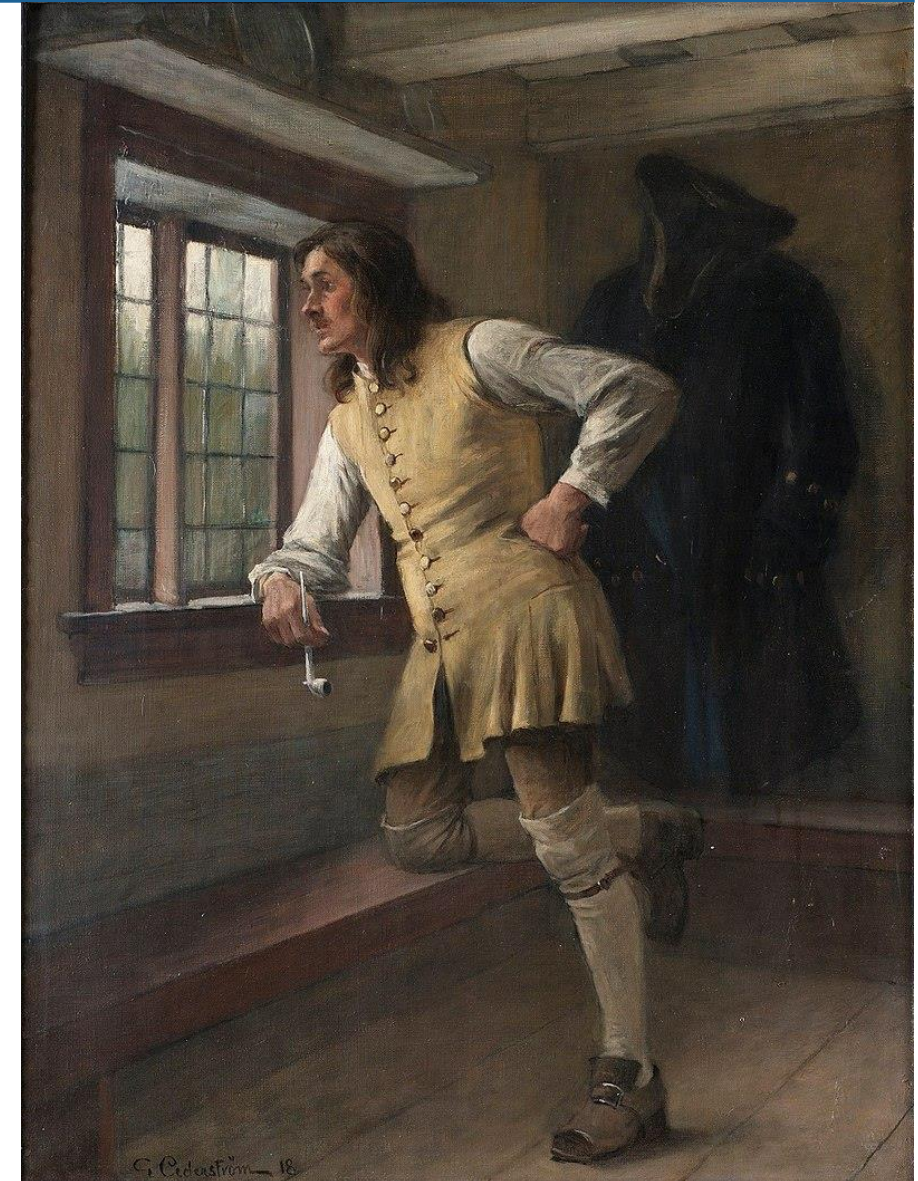
UNIFORM FRÅN 1705 FÖR VAPENKÅREN I ULEÅBORG SAMT ÖSTERBOTTENS INFANTERIREGEMENTE.

Dessutom ingick ett antal värvade regementen med utländska, oftast tyska, soldater. I Sverige fanns Tyska livregementet till fot bestående av 1 000 tyska soldater. Ungefär 10 000 tyska soldater, fördelade på två kavalleri och sju infanteriregementen, var förlagda främst i de svenska provinserna i Tyskland: Pommern och Bremen-Verden. I Östersjöprovinserna fanns 6 500 svenska soldater, fördelade på ett kavalleri- och fyra infanteriregementen som var förlagda i Riga, Dorpat och Narva. Vid stora nordiska krigets utbrott år 1700 kunde den svenska krigsmakten mobilisera 76 000 man, varav 14 000 man i Finland. Denna siffra var dubbelt så många i förhållande till folkmängden som något annat europeiskt lan

KAROLINER

VÄNTANDE KAROLIN (1918) AV GUSTAF CEDERSTRÖM.

Under krigets gång tillkom en rad nya förband. Åren 1700 och 1707 sattes 14 700 nya soldater upp i tre, fyr- och femmänningsregementen och ytterligare 6 400 man i fördubblingsförband. Den indelta armén med sina 36 000 soldater förstärktes därför med drygt 23 000 soldater. Till detta kom 10 000 soldater i ståndsdragoner, bergsbataljoner och milisbataljoner, samtidigt som ytterligare 23 000 man värvades för kontanta medel. Till dessa 54 700 nya soldater kom några tusen krigsfångar från Sachsen, Bayern, Frankrike och Schweiz. Genom dessa förstärkningar, liksom avdrag för en del förluster, uppgick den karolinska arméns styrka år 1707 till omkring 115 000 man.

KAROLINER

Det karolinska infanteriet var främst klädda i blå rockar och gula uppslag. Infanteristerna kunde emellertid bära andra färger både på rock och uppslag. Grå, gula och röda rockar förekom och vanliga färgkombinationer på uppslagen var vit, röd och ljusblå.

I 1687 års reglemente fastslogs att hela infanteriet skulle bära den blå enhetsuniformen. Flera förband skulle dock bära grå vadmalsrockar och sachsiska röda rockar som erövrades vid en drabbning med dessa. Som huvudbonad bars en karpus, men under årens lopp byttes den ut mot den trekantiga karolinerhatten i filt.

I uniformen ingick även halsduk, väst och byxor av skinn eller kläde, linneskjorta och strumpor. För mindre saker hade soldaterna en ränsel. På fötterna hade karolinerna lågskor med spänne av mässing och sula av näver. Dessa skor var lika långa till vänster och höger och hade ett tvärt slut vid tårna, vilket gjorde att de kunde användas till båda fötterna.

Officerarna, som bekostade sin utrustning själva, köpte stövlar som såg ut som kavalleriets kragstövlar, men ändå var mer anpassade till infanteriets krav. Ullstrumporna räckte över knäet och var gula, röda, vita, grå eller blå. De hölls uppe av läderremmar med mässingsspännen. Det vanliga var att en soldat hade två par strumpor. Officerarnas egenhändigt införskaffade uniformer var ofta av bättre kläde än de meniga soldaternas.

KAROLINER

**UNIFORMEN SOM KARL XII BAR DÅ HAN STUPADE VID
FREDRIKSTENSTENS FÄSTNING DEN 30 NOVEMBER 1718.
UNIFORMEN FINNS NUMERA UTSTÄLLD PÅ
LIVRUSTKAMMAREN I STOCKHOLM.**

KAROLINER

FREDRIKSTENS FÄSTNING I HALDEN.

KAROLINER

**MODELL AV EN
KAROLINSK SOLDAT I
STRID MOT EN NORSK
SOLDAT. UTSTÄLLD I
FREDRIKSTENS FÄSTNING
I HALDEN, NORGE.**

KAROLINER

**KAROLINER BÄR PÅ KARL
XII:S LIK. MÅLNING (1884)
AV GUSTAF CEDERSTRÖM.**

KAROLINER

**KAROLINERMONUMENTET VID
DUVED RESTES 1892 EFTER
FÄLTTÅGET MOT NORGE 1718
TILL MINNE AV DE OMKRING 3
000 KAROLINER SOM BLEV
KVAR PÅ FJÄLLET.**

KAROLINER

Ryttarnas uniformer såg ungefär ut som uniformerna för fotfolket, men i de flesta fall med blå uppslag och mässingsknappar. Under den blå klädesuniformen bar många ett kyller av älgskinn eller kamisol (skinnväst) av bock- eller renskinn som skulle "räcka till knäs. skinnbyxor av älg-, ren- eller bockskinn och vit skjorta av linne med snören i armar och hals. Ryttarna växlande mellan karpuser och "goda svarta hattar" som var uppvikta eller trekantiga. I ryttarmunderingen ingick dessutom en slängkappa med två mässingsspännen och en svart eller vit halsduk.

På fötterna bar ryttarna ryssläderstövlar eller kragstövlar av smorläder med sporrar. Innanför stövlarna bars ullstrumpor och utanpå dessa ytterligare en så kallad stövelstrumpa av lärft som skyddade strumpan av ull. Stövlarna kunde också innehålla vador. Handskarna hade kragar av fem millimeter tjockt sämskat älgskinn med bock- eller renskinnsgrepp. Utrustning som ryttarna själva fick anskaffa extra var: en skjorta, en halsduk, en bröstlapp, ett par strumpor, ett par skor med spännen, en nattmössa och en kam med foder. Som skydd kunde ryttarna bära ett harnesk utanpå kyllret.

KAROLINER

Det karolinska kavalleriets ryttare var, enligt Karl XI:s exercisreglemente 1695, beväpnat med en seriebeställd ryttarvärja från Vira bruk med svart värjband (portepé). En standardmodell var 3,5 centimeter bred och vägde omkring 1,4 kilo. Klingan var 96 centimeter lång och hade oftast en 17 centimeter lång blodränna på varje sida.

Värjan bars i ett gehäng av sämskat älgskinn eller buffelhud med en bronssölja. Ryttaren var även beväpnad med en 75 cm lång karbin, med en tillhörig spännare som hängde i en bred karbinrem av sämskat älgskinn med mässingssölja och "en god stark karbinhake" över vänster axel.

KAROLINER

Vidare hade ryttaren två hjullås eller flintlåspistolerna som var nedstuckna i pistolstrumpor av kläde, som i sin tur var nedstuckna i "starka hölster med smorläderskannor" framför den svarta sadeln. Över höger axel häng

HJULLÅSKARBIN FRÅN SLUTET AV 1600-TALET.

De karolinska hästarna var noterbara för sin goda kondition och var noga utvalda. Oftast var de relativt små och kraftiga, oftast 1,4 meter höga bakom sadeln. Detta för att ryttarna skulle kunna nå effektiv höjd för utdelandet av hugg mot infanteri. Adelsfanans hästar skulle år 1684 vara vallacker och 12 palmer höga.

KAROLINER

Hästarna skulle skötas om två gånger per dag. Innan de gick i strid vandes de vid kraftiga smällar av pistoler, vajande fanor, eld, trumpeter och trummor. Det krävdes många hästar i armén; i vissa lägen kunde antalet hästar vara lika stort som antalet soldater. Detta då de inte bara behövdes vid kavalleriet utan även hos trossen, vid infanteriet och artilleriet. Nya hästar behövdes hela tiden då det var hästarna som tog hårdast vid i slagen och då många dog vid marscher.

För att förbättra hästaveln i det svenska riket inrättade Karl XI stuterier i Strömsholm, Kungsör och Läckö och importerade hingstar från Norge, Livland, Pommern och Frankrike. Hästarna från de tre stuterierna användes i första hand av Livregementet till häst och Livdrabanterna, medan arméns övriga kavalleriregementen hade sina egna stuterier.

Det var viktigt att sadlarna inte bröt hästarna. Under sadlarna fanns det vikta hästtäcket och ett schabrak av blått gult, svart eller rött kläde, underfodrat med buldan, ett grovt säckvävsliknande tyg. Vidare ett par starka hölster med smorläderskappor, ett par stångbetsel, stigbyglar, lädergrimma, hästtäcke, tvärsäck, foderpossa, skrapa, skoborste, viskduk och en gång hästskor och två gånger söm.

KAROLINER

Livregementet till häst bildades 1667 genom att Upplands ryttnare upphöjdes till kunglig livtrupp. Samtidigt utnämns greve Otto Wilhelm von Königsmarck till chef för regementet. Regementet utmärkte sig för stor tapperhet i slaget vid Lund 1676 under Nils Bielke. Karl XI lär ha yttrat efter segern: "min krona hängde på Bielkes värjspets, och att jag näst efter Gud har min tappre Bielke samt mitt Livregemente att tacka för segern". Bielkes berömda värja finns fortfarande bevarad inom familjen. År 1680 blev regementet indelt inom östra Svealand och då det fullt ut blev indelt 1687 bestod det av tolv kompanier. Dess översteboställe förlades till palatset på Arnö. Den förste innehavaren blev överste Hans Ramsvärd. Ett nytt boställe uppfördes på Arnö 1729, vilket efter regementets omorganisation blev boställe för sekundcheferna vid Livregementets dragonkår fram till 1876.

KAROLINER

Ryttarna red i ett pilformat kompani, som normalt räknade 125 hästar, uppställd enligt Karl XI:s exercisreglemente på tre led, tätt anslutna, med tätast möjliga anslutning mellan rotarna. Ryttmästaren hade sin plats i spetsen för kompaniet, medan löjtnanten och kvartermästaren stod strax bakom.

**MODELLER AV
KAROLINSKA RYTTARE I
FYRSPRÅNG,
ARMÉMUSEUM.**

KAROLINER

Standaret, vilket utgjorde den allmänna rättningspunkten, fördes av den andre kornetten som red i mitten av främsta ledet. Den äldste korpralen ställdes på högra flygeln, den andre vid standaret, den tredje på vänstra flygeln. Det svenska kavalleriet kom att använda den mycket framgångsrika taktiken att rida rakt på fienden med värjan, för att sedan använda handeldvapnen.

Ett svenskt kavalleriregemente bestod av ungefär 800 man med 1 000 hästar, uppdelade i fyra skvadroner om 200 man vardera.

Ibland användes vissa irreguljära kavalleriförband, oftast valaker. Dessa användes sällan under strider, utan fungerade som framskjutna spaningsenheter och fick ta hand om kavalleriets hästar och därvid även kastrering av hingstarna. Till skillnad från andra reguljära arméer i Europa utgjordes uppemot hälften av de svenska stridskrafterna av kavalleri. Under Karl XII:s ryska fälttåg bestod den karolinska huvudarmén av 33 000 man, varav 16 850 man kavalleri.

Ryttarna hade ungefär samma villkor i torpen som fotsoldater. De ägde inte vapnen och uniformen, de ägdes av dem som satte upp ryttarna (bönder och andra). I Jämtland hade kavallerikompaniet ryttarhärbren där utrustningen förvarades förseglad i fredstid. I ett kontrakt år 1687 heter det angående ryttarens inkvartering: "Der gemena Ryttare... bli hoos anordhnadhe bönder uti deras Stugur och niutha hoos dhem wedh och werma, finnes och så Lägenheth, få dhen sin serdheles Stugu och een sådan sängh som bonhen med sitt fålck brukar, dher Jempte måste Ryttaren för dess Häst hafwa stall och foderrum".

KAROLINER

År 1687 infördes enhetsuniformen för artilleriet. För infanteriet och kavalleriet användes då blå uniformer, artilleriets var ungefär likadana men grå.

Artilleri-livrocken var av mörkgrått eller stålgrått kläde med blå krage, blå ärmuppslag och blått foder av boj. Rocken knäpptes ofta av 3 dussin mässings- eller tennknappar. Detta gällde artillerister från Sverige liksom från andra delar av riket. I uniformen ingick även blå, svart, vit eller randig lärftthalsduk, gul skinnväst med mässingsknappar, knäbyxor av gult skinn, blå långstrumpor, svarta lågskor med mässingsspännen och tvär tåhätta, svart filthatt med tex guldgalon och rött hattband samt trekantigt uppvikt brätte. Omkring år 1706 börjar det även komma blå uniformer för artilleriet under Elbings fästning. De blå uniformerna för artilleriet kommer senare under kriget att vara det vanliga.

Som närstridsvapen bar de liksom infanteriet musköter men i stället för värjor, som var långa och otympliga för artillerister, bar de oftast hirschfångare även om värjor förekom. En hirschfångare var som en värja men lite kortare (68 centimeter).

**Fotografering:
1980 - 1990
(Uppskattning)**

KAROLINER

Under skånska krigets slutskede omorganiserade Karl XI det svenska fältartilleriet från två större kompanier till fyra mindre och rörligare kompanier med endast 60 man i vardera. Två av dem fanns i Stockholm, ett i Jönköping och ett i Göteborg. Johan Siöblad inlade under 1680- och 1690-talen mycket stora förtjänster om artilleriets förkovran, framför allt i fråga om materielens förbättring. Vid stora nordiska krigets utbrott hade Artilleriregementet totalt 1 488 artillerister i Artilleriregementet, där 623 man var fältartillerister och några hundratal bemannade fästningskanonerna. År 1714 bestod regementet av 1 308 man, varav 681 i fältartilleriet och 627 i olika fästningsgarnisoner. Samma år var fältartilleriet förlagda i Stockholm, Jönköping och Uddevalla, liksom i olika orter i Skåne och Jämtland. Fästningsartilleristerna var främst förlagda i Göteborg, Bohus, Marstrand, Halmstad, Malmö, Landskrona, Kristianstad och Vaxholm.

Under stora nordiska krigets första skede användes artilleriet mycket sporadiskt för svensk del. Då armén förespråkade snabb- och rörlighet under sina marscher och strider ansågs tungt artilleri vara mer som ett hinder än som ett hjälpmedel, och fick endast medföras under långvariga belägringar.

I armén hade varje regemente ett flertal hantverkare som ansvarade för soldaternas dagliga underhåll, såsom pistolsmeder och sadelmakare, liksom ett varierat antal kuskar och drängar. Varje regemente hade dessutom en egen fältläkare, en fältskär samt tre medhjälpare eller gesäller. En fältarmé skulle även medföra en apotekare som skulle dela ut mediciner till arméns regementen. Högt uppsatta officerare, liksom kungen, hade sina egna personliga livmedikus.

KAROLINER

TROSSEN

TROSSEN

En tross var den utrustning och de fordon som ett militärt förband medförde i fält.

*Svensk trosskolonn passerar ett soldattorp under 1840-talet.
Teckning från 1845 av Alexander Clemens Wetterling.
Nationalmuseum.*

Trossen i Sverige

KAROLINER

TROSSEN

1600-talet

Trossen, som förr endast innehöll personalens egna tillhörigheter, tält och livsmedel, var under lång tid mycket omfattande. Under 1600-talet ingick en stor del av personalens familjer i trossen. Under indelningsverket ansvarade rothållare och rusthållare för att anskaffa och underhålla trossen för manskapet vid respektive regemente. I övrigt anskaffades den av kronan eller av officerarna i fråga om hästar och utrustning.

KAROLINER

TROSSEN

Trossens storlek bestämdes genom tågordningen. Enligt tågordningen från 1696 hade ett infanteriregemente med fördubblingsbefäl 137 officersdrängar (kalfaktorer), 72 kompanitrosspojkar, 290 officershästar (varje officer hade minst en ridhäst) och 104 draghästar. Ett kavalleriregemente hade (förutom 204 befälsridhästar) 200 draghästar och 424 trossklippare med en personal av 33 kompanibetjänter, 157 officersdrängar och 200 trossdrängar (en per fem ryttare). Förutom den reglementerade trossen kunde en särskild tross av livsmedel och dylikt föras med.

KAROLINER

TROSSEN

1700-talet

Nya bestämmelser om trossen gavs ut 1714 och 1717 och år 1718 kunde tex

Stabstrossen vid ett regemente bestå av en kassavagn, en kassakista, en sjukvagn, fyra kvarnvagnar, en instrumentlåda, fyra

vakttält, fanor eller standar, en större och en mindre fältkista. På varje kompani skulle det sedan finnas underofficerstält,

manskapstält samt musköttält,

vattensäckar, packsadlar, brödkorgar,

brödsäckar, krutsäckar, kvartersfanor,

markententarvagn, sågar, yxor, hackor med

pikar, trosshästar, trossdrängar, ränselvagn,

kulvagn, ammunitionsvagn, fotsäckar, liar,

hästtäckan, selar och anspann mm.

Reglementen angående trossens storlek och beskaften beslutades 1752 och 1776

samt trossplaner 1807, 1813 och 1852.

Trossen inordnades 1877 i det då bildade trängväsendet.

Karolinernas stridstaktik var mycket offensiv. Den var en utveckling av den franska armén under Ludvig XIV och gick i grunden ut på att med ett anfall rulla upp motståndet. En kraftfull offensiv skulle fälla avgörandet. Eftersom man under stora nordiska kriget ofta mötte numerärt starkare motståndare var principen att aldrig möta ett fientligt anfall stillastående. Modet, religionen och tron på kungen var mycket viktiga för att den offensiva karolinska stridstaktiken skulle fungera. Det sades inte spela någon större roll om man duckade eller stod rakt upp eftersom det var Guds vilja (eller ödets lott) om någon dog; på så sätt kröp soldaterna sällan ihop under fiendens musköt- eller artillerield.

I den karolinska armén tränade man ytterst sällan försvar. Karolinerna skulle marschera rakt mot fienderna och inte avlossa några skott förrän de såg dem i vitögat. Detta gjorde att de var överlägset träffsäkra, men även att fler karoliner riskerade att stupa innan de började avlossa sina handeldvapen. Karl XII hade bestämt detta för att träffsäkerheten på dessa äldre vapen var så dålig, men även för att skrämma fiender med djärv tapperhet. Nackdelen med att ställa in en armé mentalt på att den enda vägen är framåt och det enda stridssättet är attack, visade sig vid Poltava 1709. Då en numerärt underlägsen svensk trupp inte besatt styrkan att lösa sin uppgift (i fallet med Poltava intagandet av redutter) så saknades alternativa planer vilket medförde att fotfolket kastades fram gång på gång med katastrofalt stora förluster som följd. En annan nackdel med den rörlighet som den offensiva mentaliteten medförde var att användandet av artilleri blev svårt, för att inte säga i många fall överflödigt.

KAROLINER

Den karolinska offensiva taktiken var sina brister till trots mycket effektiv. Kombinationen av förmågan till samlad eldkraft, förmågan till taktiska inbrytningar i fiendens led och användandet av svenskarnas tekniskt effektiva blanka vapen, skapade vad som har beskrivits som den svenska segermaskinen. Antalet segrar mot numerärt mycket överlägsna motståndare under det stora nordiska kriget vittnar om den karolinska arméns stridstekniska effektivitet.

Gå på-metoden var baserad på chocktaktik och var vid karolinernas tid den mest förekommande stridstekniken inom den svenska armén. Denna mycket aggressiva taktik resulterade oftast i kortlivade, men för karolinerna framgångsrika strider mot fiendens överlägsna antal. Grunden för infanteristrid var att hålla inne med elden till rätt tillfälle. Enligt 1694 och 1701 års exercisreglementen skulle en bataljon formeras för strid på vanligen fyra, ibland sex, leds djup med pikenerare i mitten och skyttar på båda flyglarna.

KAROLINER

Vid inmarsch mot fiendens linjer skulle de två bakersta skytteledens män, vid 70 stegs avstånd från fienden, marschera upp i jämnhöjd med första ledet, avfyra en salva och därefter återvända till sina platser. Vid 30 stegs avstånd från fienden avfyrade de två främre ledens män en salva, varpå inbrytningen och den avgörande närstriden med pikar, värjor och bajonetter följde. Uppfattningen om detta stridssätt som något heroiskt som innebar långa fäktningsdueller är felaktig. Ofta flydde eller backade fiendens linjer innan någon sådan strid hunnit utbryta då den psykologiska effekten av den första salvan ofta var minst sagt demoraliserande.

Samma psykologiska effekt kan man tala om när det gäller kavalleriet, som var grunden i den karolinska offensiva taktiken. Istället för att ställa upp på linje eller någon form av kolonn bildade varje skvadron en kilformad formation, likt en plog. Sällan ställde man kavalleri mot kavalleri på öppna fältslag. I denna kilformade formation red sedan ryttarna tätt, knä bakom knä, för att svetsa samman formationen. Ryttarna red i karriär från trav i anfallets början till firsprång vid inbrytningen. Med pistolerna redo skulle ryttarna på 75 till 50 stegs avstånd från fienden avfyra en salva. Därefter drogs värjorna fram och kilen skulle spränga in i fiendelinjerna med en våldsam kraft.

KAROLINER

PIKENERARE

Vid bekämpning av kavalleri användes ofta, de i sammanhanget något anakronistiska, pikenerare. Dessa skulle uppbäva och avskräcka fienden från att anfälla det svenska infanteriet med kavalleri. Denna metods effektivitet är dock ifrågasatt. Den tyske författaren von Grimmelshausen har bland annat skrivit: "och råkar någon verkligen ut för att bli träffad av en pik, så har han sig själv att skylla, ty varför skulle han ränna på piken?"

För att framgångsrikt nedbryta fiendens försvar var det nödvändigt att det karolinska infanteriet, kavalleriet och ibland artilleriet hade en nära samverkan. Endast infanteriet var förberedda för ett frontalt anfall mot fiendens infanteri, helst med artilleriunderstöd. Regementskanonerna kunde föras fram så nära som femton steg från fienden och därmed hålla takt med infanteriet i anfallet samtidigt som musketerarna sköt och laddade om.

Ifall kavalleriets anfall skulle misslyckas sökte de skydd bakom det egna infanteriet, där de kunde omgruppera. Vid reträtt fick kavalleriet som uppgift att täcka det egna infanteriets och artilleriets flank och rygg. I nödfall blev infanteriet tvungna att själva försöka skydda sin reträtt, både med växelvis eld och rörelse bakåt och bilda fyrkant för att skydda sig åt alla håll mot fientligt kavalleri som försökte angripa i rygg eller flank.

KAROLINER

DUELLER I DEN KAROLINSKA ARMÉN VAR STRÄNGT FÖRBJUDET, MEN INTE OVANLIGT. MÅLNING (1918) AV GUSTAF CEDERSTRÖM.

För den karolinska armén var det mycket viktigt att bevara stridsformationen, varför soldaterna tvingades stanna på sina poster även när de skulle vila, liksom för att uträtta sina naturbehov inför andras åsyn. I samband med att arméerna och också slagfältet förstörades, blev det ytterst svårt för en enda man att kontrollera allt som skedde i varje hörn av detta.

KAROLINER

Därför kunde man inte vara säker på att order som givits i början av en strid till punkt och pricka fullföljdes under dess gång. Befälhavaren kunde visserligen personligen besöka platser där det pågick heta strider i hopp om att kunna egga soldaterna, men varken han eller någon annan kunde samordna operationer som redan satts igång. Konkreta beslut om att trupperna skulle anfalla eller retirera utfördes av bataljonernas eller skvadronernas befäl beroende på situationen i den omedelbara omgivningen.

För den enkla soldaten betydde en strid framför allt att hans nerver sattes på prov. Ett av de svåraste momenten var väntan på att striden skulle börja och skräcken som den medförde. Men man var tvungen att ge sig ut, vare sig man ville eller inte. Det var helt enkelt inte möjligt att vägra. För att passa de soldater som gick ut i strid placerades alltid officerare bakom dem. Alla soldater som försökte fly dödades utan barmhärtighet av de egna. Den karolinska armén hade en strikt hierarkisk uppbyggnad, som byggde på ovillkorlig lydnad inför överordnade och ytterst inför kungen. Disciplinen var hård och man försökte även under striden kontrollera soldaterna maximalt. Att officerarna utövade våld mot soldaterna var absolut ingen ovanlig företeelse. Officerarnas uppgift var ändå inte bara att övervaka och straffa. Deras personliga förebild spelade otvivelaktigt en stor roll. Många officerare, även de med mycket hög grad, gick till striden i spetsen för sina soldater. Man försökte skapa ett visst psykologiskt band mellan soldaterna och officerarna. Syftet var att soldaterna skulle strida lojalt i förhållande till sina överordnade eller av samhörighetskänsla med sin grupp. Vapenbrödrskapet stärktes bland svenskarna av de starka regionala banden eftersom soldaterna oftast hade känt varandra redan under fredstiden. Resultatet var en stark social samhörighet men även pressen från den.

KAROLINER

Krigsteoretikerna från 1600- och 1700-talen rekommenderade att man för att egga soldaterna inför en strid skulle ge dem alkoholhaltiga drycker, men det är inte känt hur utbrett detta skick var. Man använde med säkerhet denna metod i de engelska trupperna under spanska tronföljdskriget. Det vore fel att tro att det bara var skräcken som drev på i en strid, eftersom striden kunde också vara förenad med positiva förväntningar. Bland dessa får man bestämd räkna det förväntade krigsbytet. Plundringen som företeelse har alltid varit tätt förbunden med krig, men var enligt regel förbjuden inom den karolinska armén. Att stjäla mat från en annan soldat ledde till mycket stränga straff. Detta förbud efterlevdes inte alltid, som exempelvis vid Narva och Lemberg. Jämfört med officerarna fick soldaterna inget stort byte, men det var fortfarande mycket lockande. Det materiella intresset märks vid de tillfällen då man försökte förbättra soldaternas vacklande stridsmoral genom att ge dem pengar. Samtidigt var befälhavarna medvetna om hur farligt det var med alltför välbärgade soldater.

Karl XII var mån om att behandla soldaterna opartiskt. Exempelvis fick en ung greve Oxenstierna, sonson till Axel Oxenstierna och den siste av rikskanslerns ättlingar, trots sin höga börd inleda sin militära karriär som simpel ryttare. Efter en tid blev han befordrad till korpral. Carl Piper uppmanade Karl XII att befordra greven till kornett, men kungen vägrade och svarade att "gammal adel och ung adel gör ingenting i själva godheten av en karl. Vi have många regementsofficerare vid armén, som icke äro adelsmän och ändock brav folk. När en gemen ryttare är brav, kan det vara lika, om han är adelsman eller intet

Från Karl XII:s polska fälttåg finns en kompanijournal bevarad med en regementsorder angående soldaternas uppförande på marsch och i de polska byar där de var förlagda. Enligt orden måste i alla byar "god ordning hållas och man ifrån man allvarligen förbjudas vid hårt straff att göra någon övervöld, ej heller något taga eller tvinga av bonden eller värden, varken i furage eller annat, utan när dragonen något fattas, skall han det angiva hos sina officerare, vilka därom skola ställa ordres." Vidare förbjuds – "vid livsstraff" – allt "marode och övervöld så väl på marsch som i lägren".

Under den svenska arméns vinterkvarter i Sachsen gällde liknande regler. Redan samma dag som freden i Altranstädt skrevs under utfärdade Karl XII en ordningsstadga för sina trupper i Sachsen, i vilken han inskräppte att "ingen må understå sig att utan kontant betalning fordra och mottaga något i kvarteren, undantagandes furage". Officerarna skulle vidare "noga tillse, att den ena byn eller invånaren ej betungades mer än den andra". Alla andra slags utpressningar, godtycklighet och intrång i invånarnas äganderätt förbjöds. Vidare heter det: "Ingen må understå sig att slå eller med skällsord överfalla sin värd eller dennes folk och tjänare, än mindre att röva eller begå annat våld."

Till Sachsens invånare riktade Karl XII en särskild uppmaning att anmäla alla överträdelser av denna förordning hos ansvarig befälhavare eller, om det inte hjälpte, hos generalkrigskommissariatet, som då hade skyldighet att "skyndsamt förhjälpa dem till rättvisa". En följd av denna förordning var en bestämmelse som ålade de befälhavande officerarna att varje månad låta kvartervärdarna avge intyg över soldaternas uppförande. Och ingen officer fick "understå sig att avtvinga någon andra intyg än sådana, som utvisade, hur det sanningsenligt förhölle sig". De soldater som då visade sig ha brutit mot stadgarna, hade att "oförtövat vänta en exemplarisk bestraffning". En svensk dragon som slog sin värd då denne inte tillät honom att vrida halsen av en höna fick dödsstraff, på kungens uttryckliga order. Samma öde drabbade en knekt som misshandlade ett barn som försökte hindra honom från att stjäla en filbunke

KAROLINER

En viktig faktor i karolinernas undervisning var religionen. Soldaternas privata liv var strängt reglerat och övervakat både i fält och hemma vid soldattorpet. I den psykologiska förberedelsen inför en strid spelade religionen en av de största rollerna. Förutom den trohet som de svor den svenska kungen så var soldaterna tvungna att lära sig och följa kristendomens regler, eftersom Sverige under stormaktstiden var ett land som strängt följde den lutherska läran. Att man skulle ha respekt för Gud var lika självklart som att slåss mot landets fiender. Efter segern vid Narva trodde många att Gud sänt snöstormen för att hjälpa. Det var en utbredd tro att Gud bytt sida vid Poltava.

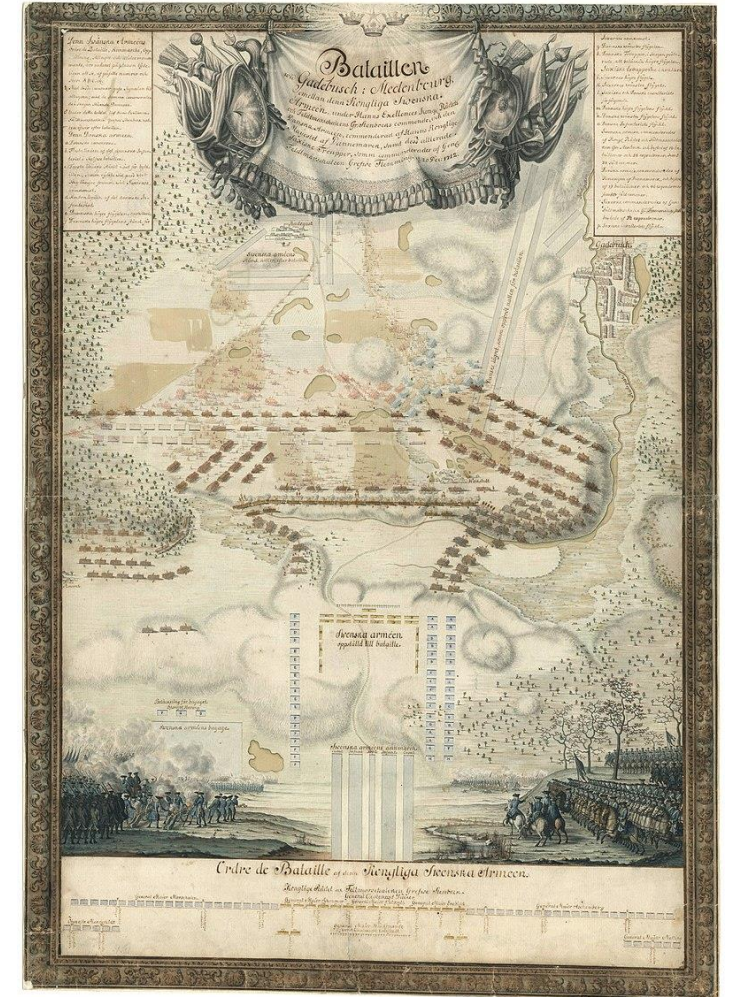
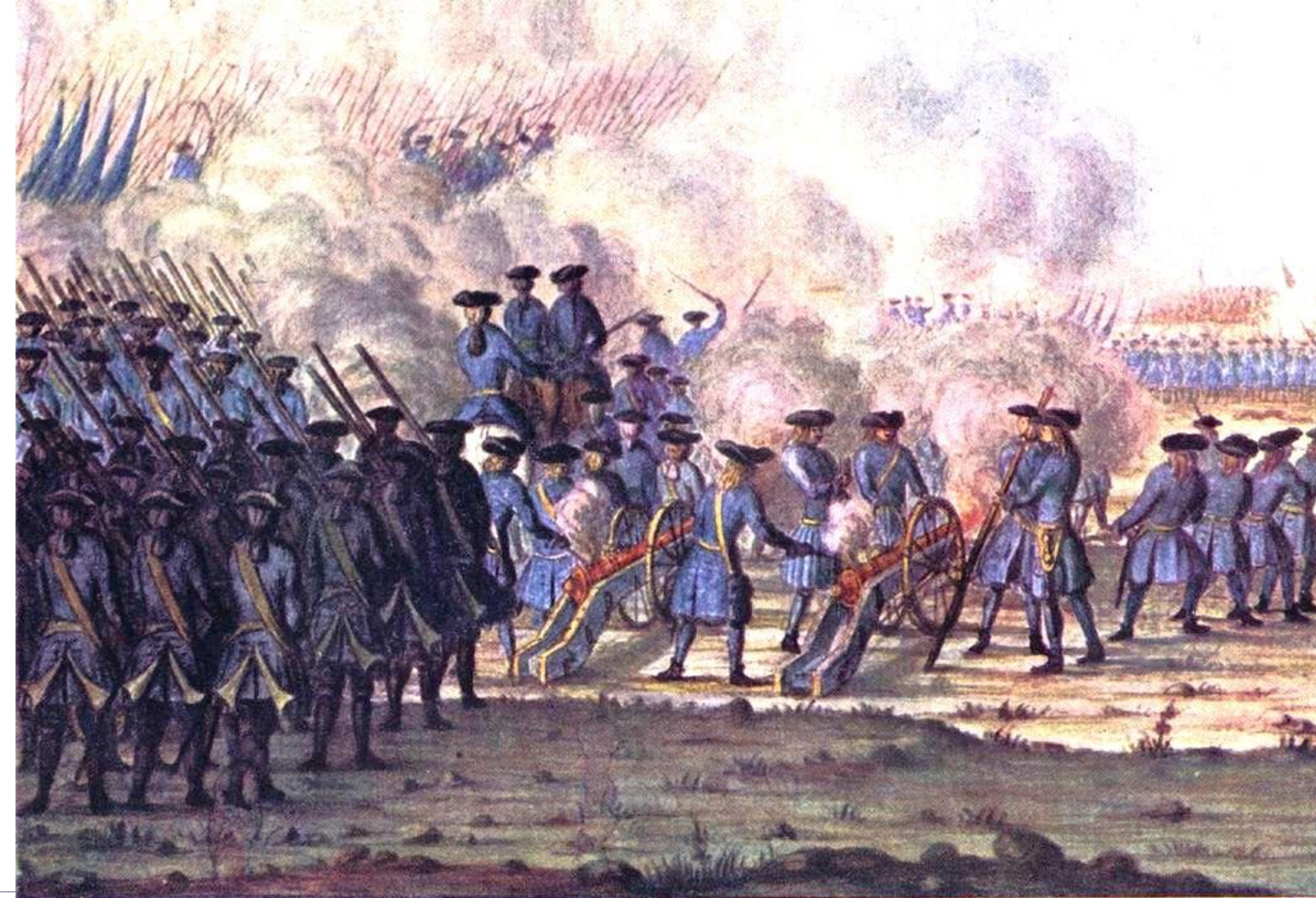
KAROLINER

Om man inte var en tillräckligt god kristen, då kunde man bli mycket hårt straffad. Ett brott som stred mot Guds lära ansågs mycket grovt, att smäda Guds namn kunde vara belagt med dödsstraff. Religionen i armén var även mycket viktig för soldaternas moral, inte minst för enhetskänslan i en tid då de nationella känslorna inte var lika utvecklade som de kom att bli under 1800-talet. Inför nästan varje strid gjorde samtliga soldater gudstjänst, liksom speciella böner och nattvard. Ibland kunde även fältpräster delta i striderna.

Den karolinska armén bestod av soldater från alla delar av riket, även om de svenska och finska soldaterna var i majoritet. I början av 1700-talet, då var det lika svårt för en dalkarl att känna nationell gemenskap med en finländare eller skåning. Här kom däremot den kristna (den lutherska) läran att spela störst roll för gemenskapen inom armén, när man slogs mot utländska styrkor. Även präster i armén följde soldater ut i strid vid ett flertal tillfällen under det Stora nordiska kriget, ofta för att höja soldaternas moral och sörja för deras själavård.

KAROLINER

KAROLINER

Man i karolineruniform
Härkebergafesten, Uppland 1936

KAROLINER

**INVIGNING AV GARNISONSMUSEET
20010601. SKÅNSK KAROLIN.**

**Karoliner på
350 års
jubileumet
19810509.**

